

Nota edytorska

Listy kaliskie zostały ułożone w kolejności nadanej im w „Wykazie listów” (dok. 93), zamykającym tę część tomu. Listy, które nie zostały tam wpisane, są opublikowane według kolejności nadanej im w *Inwentarzu Archiwum Ringelbluma*⁵⁰. Każdy dokument w edycji został poprzedzony nagłówkiem, który zawiera numer listu zgodny z wykazem, datę, miejsce jego powstania, nazwisko nadawcy i odbiorcy listu. W stopce pod transkrypcją dokumentu znajdują się: nazwisko autora przekładu (w wypadku listów tłumaczonych), sygnatura dokumentu według nowego i starego inwentarza oraz opis techniczny. Tylko w przypadku ARG I 71 (dok. 93) dokument istnieje w kilku egzemplarzach, które razem tworzą cały dokument. Edycja powstała na podstawie obu odpisów. W opisie technicznym określono, czy dokument jest oryginałem, czy odpisem, podano liczbę odpisów, technikę (rękopis, maszynopis), inicjały kopisty, narzędzie pisarskie, język dokumentu, wymiary, liczbę kart i stron, jak również informacje o dopiskach i ocenę stanu zachowania dokumentu (ubytki testu, zniszczenia). Dokumenty nieczytelne z uwagi na zły stan zachowania lub charakter pisma opatrzone regestem i opisem technicznym.

Tam, gdzie było to możliwe, dokonano dokładnej transkrypcji i analizy dokumentów. Pozwoliło to w kilku przypadkach na właściwą identyfikację języka, np. w odniesieniu do dokumentu ARG I 107, który jest napisany w języku niemieckim, a nie, jak sądzono, w jidysz w transliteracji łacińskiej. Skorygowano też regesty w stosunku do informacji zawartych w *Inwentarzu*. Przy dokumencie ARG I 100 podano jedynie regest. List jest sklejony z dokumentem ARG I 99. W przypadku dokumentów ARG I 72, ARG I 73, ARG I 74, ARG I 79, ARG I 80, ARG I 144 ARG I 156 I ARG I 162 ich treść jest szczątkowa bądź się nie zachowała. List ARG I 150, choć się zachował, zawiera tyle uszkodzeń, że jest nieczytelny.

---

⁵⁰ Tadeusz Epsztein, *Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy. Inwentarz Archiwum Ringelbluma*, Warszawa 2011.

Z uwagi na zły stan zachowania oraz duże ubytki treści edycja listów nastęczała wielu trudności. W transkrypcji starano się oddać układ listu. W przypadku kart pocztowych za pierwszą stronę uznawano tę, na której zaczyna się list. Strona z adresem odbiorcy jest stroną drugą. Uzupełnienie nazwisk i adresów lub rozstrzygnięcie pisowni było możliwe przez porównanie wykazu listów kaliskich (ARG I 71) oraz samych listów. Przy rekonstrukcji niektórych imion i nazwisk pomocna była dokumentacja m.in. Żydowskiej Samopomocy Społecznej oraz Niemieckiego Czerwonego Krzyża (DRK). Nazwisko Hemiego Eichmanna, jeńca Stalagu I A (ARG I 84), zostało zrekonstruowane dzięki numerowi obozowemu zachowanemu w dokumentacji DRK. Jest to dobry przykład na wskazanie trudności z pisownią żydowskich imion i nazwisk. W dokumentacji DRK jeńiec figuruje jako „Henje”, w wykazie jako „Hemie”. Wszystkie tego typu rozbieżności zostały opisane w przypisach. Za formę podstawową został przyjęty zapis z wykazu.

Rekonstrukcja treści listów jest niemożliwa, ponieważ istnieją one tylko w pojedynczych wersjach jako oryginały lub odpisy. Poza listami rodziny Amsterdam oraz korespondencją Komitetu Mławskiego nie dysponujemy seriami korespondencji. Nie posiadamy też odpowiedzi na listy, mamy więc dostęp jedynie do fragmentów tocznej w korespondencji rozmowy.

Listy prywatne są pisane w języku polskim, niemieckim, jidysz w transkrypcji łacińskiej, po angielsku i rosyjsku. Dla wielu autorów język, w którym prowadzili korespondencję, nie był ich pierwszym językiem, jest więc dużo błędów gramatycznych i ortograficznych. Oprócz złego stanu zachowania dokumentów stwarzało to dodatkową trudność przy tłumaczeniu listów na język polski. Blisko 2/3 publikowanych tu dokumentów zostało zapisanych w języku polskim (33 listy) bądź niemieckim (33 listy). 18 listów napisano w języku żydowskim, z czego 4 alfabetem łacińskim, 2 po angielsku oraz 1 po rosyjsku.

Listy zostały wysłane z 63 miejscowości na terenie 9 krajów. Przynależność administracyjna została podana za *Encyclopedia of Camps and Ghettos*.

Wszystkie podkreślenia, skreślenia i pogrubienia w tekście pochodzą od autorów. W edycji uwspółcześniono zapisy nazw ulic, miast i państw oraz interpunkcję, rozwinięto skróty, skorygowano błędy językowe. Zastosowano jednolitą formę zapisu słowa „Tłomackie”. Zapisy błędne zostały przytoczone w przypisach. W wykazie listów zastosowano jednolitą formę zapisu dat w kolumnie 4 zawierającej uwagi. Uwagi i notatki autora, jak również zmianę alfabetu zaznaczono kolejnymi literami (^{c-c} itp.) i umieszczono w odpowiednim miejscu w tekście. W nawiasach kwadratowych wstawiono wyrazy brakujące lub ich części, które udało się odgadnąć. Ubytki w tekście zaznaczone zostały w następujący sposób:

^a[...] ^a ubytek tekstu – brak jednego wyrazu,

^{aa}[...] ^{aa} ubytek tekstu – brak dwóch i więcej wyrazów,

[...] fragment nieczytelny – fragment wyrazu,

^b[...] ^b fragment nieczytelny – jeden wyraz,

^{bb}[...] ^{bb} fragment nieczytelny – dwa wyrazy i więcej.

Tę część tomu zamykają: bibliografia publikacji wykorzystanych przy opracowywaniu listów oraz wykaz sygnatur publikowanych dokumentów. Słownik terminów oraz indeksy osób i nazw geograficznych zostały opracowane wspólnie dla wszystkich części tomu i znajdują się na jego końcu.

* * *

Za pomoc w przygotowaniu niniejszego tomu, cierpliwość i wyrozumiałość chcę serdecznie podziękować przede wszystkim redaktorom serii wydawniczej Archiwum Ringelbluma, dr Eleonorze Bergman i prof. Tadeuszowi Epszteinowi.

Ogromną pracę wykonali tłumacze. Dziękuję Magdalenie Siek za przełożenie listów pisanych w języku jidysz, udzielone konsultacje, a także za udostępnienie tłumaczenia dziennika Jechiela Górnego. Serdeczne podziękowania składam dr. Piotrowi Kendziorkowi, który przełożył listy z języka niemieckiego, oraz Genadiemu Kulikovowi za konsultacje przy dokumencie ARG I 156.

Podziękowania należą się również kierującej Archiwum ŻIH Agnieszce Reszce, która okazała mi dużo życzliwości i udostępniła zasoby Archiwum.